

דניאלה מלר | ילדה כותאב; נעלי אילת ותפוחים מסוכרים
שמן על קנבס | 2019

מגדר | כתב עת אקדמי רב תחומי למגדר ופמיניזם

גיליון שישי | דצמבר 2019

דליה לירן אלפר | דבר העורכת

הגיליון השישי של מגדר מוקדש לסוגיות של מגדר, ילדות ונעורים. נושאי המאמרים בגיליון זה נובעים מהחפיפה החלקית שקיימת בין שדה המחקר של מגדר לשדה המחקר של ילדות ונעורים. ילדים ובני נוער, בדומה לנשים, נמצאים מחוץ למרחב הפטריארכלי ההגמוני ושתי הקבוצות סובלות מ"שוליות".

המאמרים בגיליון עוסקים בהיבטים מגדריים בשתי תקופות גיל: האחת- הגיל הרך והילדות המוקדמת (גוז'נסקי ולמיש) והשניה - גיל הנעורים (אמיר, אלון-תירוש וברגר, יוזגוף-אורבך, זלטקין, ללום ויסעור-בורוכוביץ). האחרונים (להוציא יוזגוף-אורבך) משתלבים בתת תחום מחקרי - "לימודי נְעָרוֹת" (Girls Studies), שהחל בשנות ה-90 בארה"ב ומתרחב לאחרונה גם בישראל (ראו לדוגמה, לחובר, פלד וקומס, 2017).

שני המאמרים הראשונים בגיליון השישי של מגדר עוסקים בנושאים המעוגנים בזירות של מציאות, הגלובלית והישראלית וארבעת המאמרים האחרים בייצוג ונראות בטלוויזיה לילדים, בעיתונות, באמנות ובספרות.

חקר הילדות מתבסס על התיזה של החוקר הצרפתי פיליפ אריאס לפיה "ילדות", בקטגוריה חברתית, היא המצאה שהחלה בשלהי המאה ה-17. בימה"ב, לטענתו, היתה קיימת רק ילדות מוקדמת ומגיל 7 ואילך נחשבו הילדים למבוגרים בלתי שלמים. התאוריה שלו אותגרה בטענת נגד לפיה "ילדות" התקיימה בכל תקופה וחברה גם אם מאפייניה שונים מאשר בתקופתנו. העדר סימנים היסטוריים וארכיאולוגיים לקיומה של הילדות, מקורו - בדומה לטענה הפמיניסטית הוותיקה - בהעדר מתן תשומת לב למקום הפיזי והתרבותי של הנשים, מרחבים בהם שהו וחיו גם הילדים.

ההתייחסות לנעורים כתקופה נפרדת החלה רק בשנות העשרים של המאה העשרים, לאחר מלחמת העולם הראשונה, והטענה שיש להתייחס לנְעָרוֹת בנפרד עולה רק מאוחר יותר, במחקריהן של תיאורטיקניות כמו גיליגן, מקרובי וגרבר, משנות ה-70 ואילך. ילדות ונעורים מהווים קטגוריה חברתית ייחודית מכוח החוק, ההסדרים החברתיים, המוסדות החינוכיים ואף הדימויים, המייצגים אותם ומפרידים אותם מבחינה מהותית וסימבולית ומהותית משאר החברה.

בשנים האחרונות גדל העיסוק במחקר בילדות ונעורים על רקע הנסיבות המשתנות בחברה, בתרבות ובטכנולוגיה. המחקר, שמתמקד ברובו בבנות יותר מאשר בבנים, מפרק ובוחן את תהליכי הסוציאליזציה הנוצרים ע"י סוכני החֶבְרוֹת במשפחה, בחינוך, בתרבות הפופולארית ובתקשורת, ואת השפעותיהם על עיצוב הנשיות (והגבריות), ברוח המשפט המצוטט רבות של דה-בובואר, לפיו "אישה לא נולדת אישה, היא נעשית אישה".

ילדות ונְעָרוֹת סובלות מ"אחרות כפולה" שמשמעה "שוליות כפולה", על בסיס סטאטוס של מגדר וסטאטוס של גיל גם יחד. אלו נבחנות בגיליון זה של מגדר דרך עדשות של דיסציפלינות מגוונות - משפט, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, פסיכואנליזה, תקשורת המונים ואמנות.

גיליון זה, המרכז מחקרים חדשים בתחום המגדר, ילדות ונעורים, מציע מבט ביקורתי ומקורי בסוגיות המצויות במוקד הדיון הפמיניסטי:

סובייקט לעומת אובייקט, כוח ושליטה מול כפיפות, דיכוי וקורבנות: מאמרה של רות אמיר עוסק בהתמודדות של בית הדין הפלילי הבינלאומי עם תופעת הילדים-חיילים בכלל וילדות-חיילות בפרט, מנקודת מבט של תיאוריית ההצטלבותיות (Intersectionality). זלקטין, ללום ויסעור-בורוכוביץ מתארות את יחסי הכוח במשפחה הדתית ואת הקשר עם ההורים ובמיוחד עם האב כמבוססים בעיקר על איסורים וכללים דתיים, קפדנות ודרישות, ומעט אינטימיות ומעורבות רגשית; אלון-תירוש וברגר מתארות את ההחפצה, האובייקטיביזציה והטלת הספק במהימנות הקרבנות בסיקור העיתונאי של הנערות שנוצלו בפרשת "הזמר המפורסם והקטינות". ביטוי סטריאוטיפי ליחס בין מגדר לכוח עולה גם בממצאים במאמרם של גוז'נסקי ולמיש, לפיהם בנות מוצגות פחות מבנים בתפקידי מנהיגות בתוכניות טלוויזיה לילדים. לעומתן, מרנין-דיסטפלד מראה כיצד דמויות הנערות ביצירתה של ליליאן ויסברגר מגלמות את ניסיונה של האמנית לבטא חוויה שלמה של אינטגרציה, המכילה את אזורי הפגיעות והאופל כחלק מן העוצמה הנשית. הניתוח הפסיכואנליטי של יוזגוף-אורבך את היצירה הליברטינית "סיפור העין" של בטאיי מתאר נערה ונער, המנהלים מאבק עיקש בתכתיבים ובצווים החברתיים, תוך שהם הופכים את האחרים לקורבנות רצונותיהם ותשוקותיהם.

גוף ומיניות: יוזגוף-אורבך בוחן מנקודת מבט פסיכואנליטית את דמויותיהן של נערה ונער במגוון סיטואציות מיניות של ביזאריות, סאדיזם, נקרופיליות וגילוי עריות, כחלק מתפיסת עולם ליברטינית. סיקור של ניצול גופני ומיני של נערות נידון אצל אלון-תירוש וברגר והתעללות גופנית ומינית נבחנת גם במאמרה של אמיר. גוז'נסקי ולמיש מציגים את הייצוג הגופני הרווח לדמויות של בנות פופולאריות בטלוויזיה - רזה ובלונדינית. מרנין-דיסטפלד מתארת בהרחבה את ההנכחה

הגופנית, הדימויים המיניים ובמיוחד את הייצוג הגופני ל"ילדה טובה" לעומת "ילדה רעה", סוגיה שעולה גם במאמריהם של של למיש וגוזנסקי ואלון-תירוש וברגר. **נראות, ייצוג והענקת קול אל מול פרקטיקות של ביטול והאלמה:** מאמרם של גוז'נסקי ולמיש מתמקד בייצוג החסר (כמותי ואיכותי) של בנות בתוכניות הטלוויזיה לילדים, כמו גם מיעוט נשים בתפקידי מפתח בהפקתן. מרנין-דיסטפלד מצביעה על הקול הייחודי של ליליאן ויסברגר והילדה שבה, וכן על "הגוף החסר" בסדרת הציורים שלה כביטוי לאלמות הקול.

המאמרים המתפרסמים בגיליון זה יש בהם כדי לתרום לגוף הידע המצטבר ולקידום נורמות חדשות ופרקטיקות ליישום במדיניות החברתית, משפטית, חינוכית ותרבותית: חיזוק זכויות הילד והילדה בסדר היום הציבורי והמשפטי ושילוב התייחסות לפגיעות היחודית לנערות בשיח ובפעילות האקטיביסטית של תנועת #MeToo. בנוסף, תרגום הידע המחקרי לתהליכי רגולציה בשדה התקשורת כדוגמת האמנה לשידורי טלוויזיה לילדים של מועצת הכבלים והלווין בישראל (2016), המחייבת כי "התוכניות יציגו עולם בו שוררת סובלנות כלפי האחר והשונה תוך מתן מענה לצרכים ייחודיים של ילדים ובני נוער בנסיבות חיים ובגילאים שונים, בשים לב להגדרות של מגדר..." (סעיפים 3, 7, 8 באמנה).

לבסוף, ברצוני להודות לעורכות כתב העת מגדר, יוכי שלח ואורלי צרפתי, על שהזמינו אותי למלא תפקיד של עורכת אורחת לגיליון זה שעניינו מגדר, ילדות ונעורים. הוענקה לי הזכות לחוות תהליכי עריכה מקצועיים ויסודיים בפעילות משתפת, מפרה ומעשירה ועל כך נתונה להן תודתי.

דליה לירן אלפר, עורכת אורחת לגיליון השישי